

magát Balassi tanítványa, aki Dante-t (i. m. 37. l.), Epiktetes-t (97. l.), Seneca-t, Petrarca-t, Cicero-t említgeti naplójában és leveleiben. Két helyütt Platon-t is szerepelteti. Atyjaiáról, Madách Péterről írja:

. . . az én bátyám Madách is Platóval és Homerussal nem szólhatván és társaloghatván, nagynak tartja én ellenem magát, ha valamely részeges társával az itcének mértékéről, avagy pásztorával kecskéjének a szőriről és gyapjáról szólhat. (99. l.)

Az anyagiasságot lenéző spiritualizmusnak gögje szól ezekből a sorokból. Platon-t nyilván latin fordításból ismerte Rimay:

Plato is azt mondja, hogy: *sedendo et quiescendo animus prudens fit*, kit bizonyít s tapasztaltat a mindennapi dolgok experientiája is velünk. (334. l.)

A „philosophia usussa“ szerint élő Rimay (98. l.) mesterét a „tudós, poéta, orátor“ címmel illeti (79. l.): ez is amellett bizonyít, hogy magafajta humanistának jellemzi Balassit. Rimay „platonizmusa“ mindenestre megérdemelne behatóbb tanulmányozást. A *dolce stil nuovo* magyar mesterének prózájára is vonatkozik, amit Salánki mond Erasmus-fordításában: „Ugyan azt tarcs eszedben minden írásokban, mellyek együgyü értelemből és titokból, úgymint testből és lélekből állanak, hogy hátra hagyván a bőit, kiváltképpen az titkos értelemre néz minemü művek az Poeták írásai és az Platonicusoké, de legh felyeb a Sor-írás, mely csaknem az Alcibiad és Sileniséhez hasonló“. A platonizmus története: az idealizmus története.

(Pécs.)

Thienemann Tivadar.

AZ ETHNOLOGIA UTJA.

(JUSTUS BRINCKMANNTÓL — KARL VOSSLERIG.)

A hamburgi Néprajzi Múzeum ötvenéves fennállásának emlékeztére mostanában kerül forgalomba egy nagyalakú, vaskos és gazdagon illusztrált füzet: *Festschrift zum fünfzigjährigen Bestehen des hamburgischen Museums für Völkerkunde* (Mitteilungen aus dem Museum für Völkerkunde XIII, 1928, 4°, 267 lap), amelyet jelentős tanulságok emelnek ki a hasonló iratok érdektelen tömkelegéből.

A jól megcsinált mérleg mindig tanulságos valamely alakuló tudomány történetében: a ultra-eszméltetés egyszersmind egyengeti a jövő útjait. De az ethnologia hamburgi mérlegének ezenfelül a szellemi tudományok „elvi“ sorsára vonatkozólag is vannak fontos tanulságai, ami annál érthetőbb, mert Hamburg ma — Ernst Cassirer, Theod.-Wilh. Danzel, Heinz Werner és a többiek révén — reprezentáló középpontja a kulturtudományok legmodernebb, u. n. „idealisztikus“ irányzatának.

A kötet hét, terjedelmes dolgozatában Georg Thilenius, a múzeum jelenlegi igazgatója és osztályvezetői: Danzel, Schiedt, Hambruch, Hagen, Schwantes és Byhan tesznek — mindenik a maga munkáiránya és programja szerint — tanuvalomást tudományköreiknek jelen és belátható feladatairól.

Elvi szempontból ezek között a dolgozatok között kétségkívül a Danzel professzoré, az afrikai osztály kusztozáé, a legrepresentálőbb, aki különben az afrikai ethnographia egyes kiragadott problémáit igyekszik „népszichologiai“ alapon megfelelőbb világításba beállítani (Probleme der afrikanischen Ethnographie im Lichte völkerypsychologischer Fragestellung [Prolegomena] 41—73. l.), de persze dolgozata összhangban áll a többi munkatársnak és nevezetesen a szerkesztő-igazgatónak elvi programjával és muzeális gyakorlatával is (v. ö. Thilenius vezető cikkét: Museum und Völkervkunde, 1—39. l.). Ezt a programot tehát bátran tekinthetjük a múzeum programjának, ami azért fontos, mert Danzel nyíltan szembehelyezkedik az ethnológiának Lubbock és Tylor, Bastian és Waitz óta nagyjában és egészében fennálló felfogásával, azzal a felfogással, melyre 50 év előtt Justus Brinckmann a *Museum für Völkervkunde*-t is építette, amikor a hamburgi akadémiai gimnázium könyvtárának értékes gyűjteményét, — amely 1867—1877-ig az ottani Természettudományi Társulat őrizetében „kulturhistoriai múzeum“ név alatt szerepelt — végül is ráeszméltette a maga sui generis feladataira.

*

Thilenius professzornak történeti bevezetőjéből tudjuk, hogy a művészeti és ipari múzeumnak ez az akkori, kiváló igazgatója állította először a hamburgi néprajzi múzeumot a néprajz saját, az iparművészetiektől stb. független problémáinak a szolgálatába. Mint a gyűjtemény intéző bizottságának elnöke, ugyanő fordult azzal az emlékezetes felhívással is „a külföld németjeihez“, amely ebben az értelemben kért tőlük megfelelő anyagot („gyűjteményeket“), adott nekik a gyűjtésökre vonatkozó utasításokat stb. Egyszerűen Brinckmann volt, aki a néprajzi múzeum működését a néprajz szó ma is közönséges független értelmének alapjaira — úgy látszik: ötven évre szóló hatállyal, — beállította.

Vele áll szembe a Danzel-féle jubiláris program, amennyiben az eddigi (angol) ethnographiai irány helyett új irányelvek bevezetését követeli és pedig a Vossler-től a nyelvtudományban 1904 óta felvetett értelemben, Danzel a néprajzi tudományt — a modern nyelvtudomány mintájára — intuitív megismerésre alapozott, történeti disciplinává kívánja átalakítani és a linguista ethnographust, aki a „szavakat“ a „grammatika“, meg az „élő nyelv“ tekintése nélkül gyűjti, fel akarja váltatni a modern nyelvtudomány mintájára dolgozó, a komplexitásokat strukturálisan utánélni képes, intuitív ethnologussal. A korrigálás szándékával megismétli tehát a Brinckmann-féle iránytszabó gesztust. Új fázist nyit, mely a múzeumnak a munkáját az ethnologia egy másfajta tudományos felfogására alapozza át; új instrukciókkal fordul a „kutatókhoz és az utazókhoz“, melyeket egy külső elmélettől módosítva, ma kíván az ethnologia.

*

Ez az újabb ethnologia is — természetesen — ugyanúgy csak az általános szellemi fejlődés kontinuitásába gyökerezhetik, amint a kontinuitásnak a függvénye volt a régi is, melyet egykor Brinckmann adoptált, hogy alapjain a múzeum 50 évig méltóan és helyesen szolgálja az alakuló néprajzi tudományt.

A Brinckmann-féle program pozitívista korszaknak volt pozitívista programja, tehát egy-egy kulturát szükségkép csak úgy tekinthetett, mint azoknak az egyes, külön-külön megismert és megismerhető kulturelemeknek a végösszegét, amelyekből összetevődött. „Ethnographia“, azaz nép-leírás volt, a szó szorosabb értelmében. Orientációja szerint nem azt kereste, hogy miért, mily alapon, milyen célra van valami, hanem csak hogy mi van, illetőleg mi történik. „Tudni“ számára elsősorban annyi volt, mint a tudás nyersanyagát szaporítani, ahogy ebben a korban — például — a nyelvtudomány is a tényállás pontos leírását és az anyag ismeretét tekintette fő és végső céljának. De amint a nyelv- és egyéb tudományok pozitívista kora kiélte és mintegy meddőre produkálta magát, úgy jöttek rá egymás után Frobenius, Spengler és a többiek a pozitívista néprajz meddőségére is.

Maga a tények fontossága — természetesen — nem tagadható és nem kisebbíthető. Aki mindamellet ma is csak úgy látná a dolgokat, hogy hangokból lesz a szótag, szótagokból a szó, szavakból a mondat és mondatokból a beszédünk, nyilván hasonlóképen hamis oksági összefüggést szupponálna, mintha valaki az embert testrészeinek összetevése által próbálna megkonstruálni. Egy organizmus egysége nem lehet a tagokban és az izületekben, csak a „lelkében“, céljában, az entelecheiá-ban. Az okság a felettük álló legmagasabb egységben rejlik, nem magokban a részjelenségekben. Ezért fog Danzel kezét Vosslerrel, aki a maga tárgykörére, a nyelvre vonatkozólag, először mutatta ki a legvilágosabban (v. ö. *Posotivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*, 1904.), hogy — fordítva, mint a pozitívizmus képzelte: — az emberi beszédben benne élő szellem konstituálja a mondatot, a frázist, a szót, a hangot stb. és hogy az alsóbb diszciplínákat (hang- és flexiótan, szóképzés és syntaxis stb.) egyedül az általános kulturhistóriába torkolló *stilisztika*, az egész u. n. grammatikát egyedül a nyelvnek — Croce értelmében — *esztétikai* szemlélete magyarázhatja. Mihelyt azonban e kézfogó értelmében Hamburg a néprajz olyan felfogását törekszik a múzeum jövő fejlődésének alapjául tudatosítani és propagálni, amelyre az idealisztikus nyelvtudomány alapelvei szóról-szóra alkalmazhatók, illetve közvetlenül adoptálhatók: világos, hogy a néprajz területén is minden jelenségnek, melyet az alsóbb diszciplínák feljegyezhetnek és leírhatnak, a kulturformáról szóló legfelsőbb diszciplínában kell a végső és igazi magyarázatát megtalálnia. A modern néprajznak csak az lehet a feladata, hogy a szellemet (Volksgeist), mint az összes kulturalkulátok gyökeres végokát, megfogja és ebből vezesse le, illetve ehhez viszonyítva értékelje a részjelenségeket.

*

Igy azonban valóban: a hamburgi mérleg nemcsak azt igazolja, hogy a kulturtudományok modern, idealisztikus felfogásmódja behatolt az ethnologia területére.

Főleg a nyelvtudomány esetének azonosságából egyúttal az is nyilvánvaló lesz, hogy a múzeum hivatalos álláspont-reviziója messze túlmegy egy esetleges szaktudomány esetleges programváltoztatásán. Nyilvánvaló, hogy ez a

programváltoztatás szemlátomást csak annyi, mint — a sok között — egyik, újabb igazolása valami tagadhatatlan ténynek, melyhez a maga részéről és a maga körén belül, az ethnológiának is el kellett érkeznie. Annyi mint egy újabb, igen súlyos felhatalmazás ahhoz a sokszorosan megokolt általánosításhoz, hogy ma már, szellemi fejlődéseink menete szerint, *minden* kulturtudományra vonatkozólag elérkezett az intuitív-idealisztikus revízió kötelezettsége.*) Amíg tegnap Vossler, helyesebben már Croce páratlan jelentőségű filozófiai programja (*Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*, 1902) elsőnek mondott (érthető módon épen a nyelvi alkotásra vonatkozólag), azt kell most, nem mint másodíknak és nem mint utolsónak, Danzelnak és Thileniusnak is ismételnie. A pozitivistá szemponatokból kellőképpen át- és átdolgozott kulturtudományok egytől-egyig rászorulnak az idealisztikus oldalról való kiegyensúlyozásra és — egyelőre legalább — mindenféle kulturmozgalomnak vagy kulturfejlődésnek nagyobb szüksége van a dinamikus, mint a kinematikus méregetésekre.

(Budapest.)

Marót Károly.

ANTONIUS DE BONFINIS**)

(SZÜLETÉSÉNEK 500. ÉVFORDULÓJÁRA.)

A quattrocento végén az olasz nép forma-érzéke annyira kifejelesztette a Madonna-kultuszt, hogy vele szemben a régi ereklye-tisztelet másodrangúvá kezdett lenni. Innen eredt, hogy a Mária-búcsúhelyek mindenike, ha nem is dicsekedhetett. Szt. Lukács festette Isten-anya-képpel, minden módon azon volt, hogy legalább is oly régi és hasonló értékű maradványokkal ékeskedjék.

Különösképen elnevesedett ez időben az Ancona melletti Loreto városka a maga legendás, angyalok hozta Mária-házával, melynek legféltettebb kincse az Apostolnak cédrusfára festett Mária-képe volt.

Ha a renaissance lehellete közömbössé is tette néha a kor képviselőinek mentalitását a religio tekintetében, kétségtelen, hogy a kegyhelyen még a kételkedő pilisések is elfogultan hajoltak meg azon csodatevő Madonna-kép előtt, mely a zarándokok oly hosszú sorának hallgatta meg kérését, nyújtott vígasztalást és mutatott irányt új útra induló új reménykedőknek.

Midőn az öregedő Ferrante Ferdinand, nápolyi királynak kis Biceje (Beatrice név kicsinyített alakja) az immár 19 éves Beatrix 1476 őszén Magyarországra útra kelt, hogy szülőföldjének kék egét fölcserélje a dunaparti firmamentum bizonytalanságával, útközben meglátogatta Loretot is.¹⁾

E kis olasz városkában találkozott először Magyarország leendő koronás királynéja azzal a humanistájával: Antonio de Bonfinis-szel, aki a renaissance követelte új irányú történetírárs első képviselője lett, aki munkásságával méltó helyet biztosított az irodalmi respublica litteraria hasonló irányú művei között a magyar história annaleseinek.

*) V. ö. Széphalom 1928: 37.

***) Nevét így írom, mert így írta ő maga is a bécsi Nemzeti (egykor udvari) könyvtárban levő *Symposion de virginitate et pudicitia conjugali* c. XV. századi latin pergamen codexben. (Cod. Lat. 2365. fol. 5 verso.)

¹⁾ Az olasz összeköttetés erős hatását példázza, hogy később Frangepán Bernát gróf, Gersei Pethő János kir. főudvarmester, és fia György, Kanizsai János főispán, Megyeri János kir. titkár és mások, egyik 100, másik 150 lóval Loretoba zarándokoltak.